

IMOM AL-BUXORIY YODGORLIK MAJMUASINING ZIYORAT TURIZMIDA TUTGAN O`RNI

Abdullayeva Zulayxo Aziz qizi

Qarshi davlat universiteti tarix yo`nalishi 1-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada hadis ilmining sultoni Imom al-Buxoriyning hayot faoliyatlari va u kishining xotirasiga atab bunyod etilgan yodgorlik majmuasi haqida, ushbu ziyoratgohning Samarqand viloyati turizm sohasining rivojlanishida tutgan o`rni haqida atroflicha fikr yuritilgan.

Kalit so`zlar : Imom al-Buxoriy, “At-tarix al-kabir“, “Al Jomi’ as Sahih“, Kitob akuna “ (“ Kunyalar haqida kitob “) “ At Ta’rix alkabiyr “ (“Katta tarix “), Kitob alfavoid” (“ Foydali ashyolar haqida kitob “), “Al Jomi’ alkabiyr” (“ Katta tayanch “), “ Xalq af’ol alibod” (“Alloh bandalari ishlarining tabiati “), “AlMusnad alkabiyr” (“ Katta tafsir”), “ Attafsir alkabiyr “ (“ Katta tafsir “), “Kitob alxiba”.

Samarqand-jahonning eng qadimiy shaharlaridan biri, Rim, Afina, Vavilonlarning tengdoshi hisoblanadi. Samarqand 2750 yillik tarixga ega shahar. Shahar qanchadan qancha istilolarni ko`rdi, ammo o`z qiyofasini shu kungacha yo`qotmasdan saqlab keldi. Hududda 1105 ta arxeologik , 670 ta me`moriy, 37 ta diqqatga sazovor joy, 18 ta monumental, 21 ta memorial toifaga kiruvchi jami 1851 ta moddiy-madaniy meros ob’ektlari bor.

Ushbu yodgorliklar orasida Samarqand shahrida joylashgan Imom al-Buxoriy yodgorlik majmuasi, tarixiy hamda ziyorat turizmini rivojlantirishda asosiy o`rinni egallaydi. Ushbu yodgorlik O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1997-yil 29-apreldagi “Imom al-Buxoriy tavalludining hijriy-qamariy taqvim bo`yicha 1225-yilligini nishonlash to`g`risida” gi qarori asosida barpo etilgan. “Hadis ilmida amir al-mo`miniyn” degan sharaflı nomga sazovor bo`lgan Imom al-Buxoriy islom olamida alohida o`ringa ega bo`gan buyuk hadisshunos alloma hisoblanadi. Uning to`liq ismi Abu Abdulloh Muhammad ibn Ismoil ibn Ibrohim ibn al-Mug’iyra ibn Bardazbeh al-Juafiy al-Buxoriy bo`lib, u hijriy hisobda 194-yil shavvol oyining 13-kuni (810-yil 20-iyul)da Buxoro shahrida tavallud topgan . Imom al-Buxoriyning otasi Ismoil bo`lib o`z davrining yetuk muhaddislaridan sanalib, Imom Molikning shogirdi va ashoblaridan biri bo`lib, tijorat ishlari bilan ham shug`ullangan. Imom al-Buxoriy “At-tarix al-kabir” (“ Katta tarix “) asarida otasining tarjimai holi haqida talay ma`lumotlar keltiradi. Manbalarda zikr qilinishicha, alloma Ismoil o`ta taqvodor, xudojo`y, halol bir inson bo`lgan.

Imom al-Buxoriyning onasi ham taqvodor, diyonatli va har xil karomatlar sohibasi, g`oyatda oqila, fozila ayol bo`lgan. U el orasida Alloh taologa iltijo etib,

doimo duolar o`qib yuradigan pokiza ayol sifatida tanilgan edi. Ma`lumki Imom al-Buxoriy yoshligida ko`zi jarohatlanib, ko`rish qobilyati susaygan bo`lib, har qancha urinsa ham tabiblar uni davolay olmaganlar. Kunlardan bir kuni al-Buxoriyning onasi tushida Ibrohim (s.a.v)ni ko`rganda u zoti sharif bu mushfiqa onaga qarab: “Ey, volida! Sening duolaring bardavomligidan Alloh taolo o`g`lingga to`liq ko`rish qobilyatini qaytardi”, - deb xitob qilganlar. Keyin u: “ Uyqimdan uyg`onam, o`g`lim Muhammadning ko`z nuri to`liq qaytib, tuzalib ketibdi”, - degan rivoyat mavjuddir<sup>1</sup>. Imom al –Buxoriy yoshligidayoq otasi vafot etib, uning tarbiyasi faqat validasi kafalotida bo`lgan. Birmuncha ulg`ayib aqli raso bo`lgach, uning qalbida islomiy ilmlarga, ayniqsa, Payg`ambar alayhissalomning muborak hadislarini o`rganishga va yodlashga moyillik tobora kuchayib borib, u dastavval Ibn al-Muborak va Va`kiyning hadislariga oid asarlarini yod oladi. Manbalarda keltirilishicha, al-Buxoriyga o`n yoshidan boshlab hadislarini yod olish ilhomi nasib etib, yoshi ulg`aygan sari bu rag`bati tobora kuchayib ziyoda bo`lib brogan, u nafaqat hadislarini shunchaki yod olish, balki unda yoshligidan boshlab hadislarini sahih (to`ri, ishonchli) va g`ayri sahihlarga ( xato, noto`g`ri ) ajratish, ularning illatlarini aniqlash, hadis rivoyatlarini o`rganib tahqiq qilish, ular rivoyatining adolatliligi, to`g`riligi, ishonchi yoki ishonchsizligi, hadis ilmining xilma-xil va eng yuqori nuqtalriga yetishish, ularni jamlash va Qur`oni karim oyatlari bilan uzviy bog`liqlikda o`rganish kabi masalalar bilan qiziqdi<sup>2</sup>. Imom al –Buxoriy g`oyatda beg`ubor, halol-pokiza, diyonatli inson bo`lib, g`iybat-u nohaqliklardan uzoq bir kishi edi. U doimo “G`iybat qilishlik harom ekanligini bilganimdan boshlab, hech qachon biror kishi haqida g`iybat gapirmaganman “, - deb ta`kidlardi. Buxoriy 20 dan ortiq kitob tasnif etgan. Ulardan ayrimlari bizgacha yetib kelgan. Buxoriyning “Al Jomi` as sahih” ( “ Ishonchli to`plam”) deb nomlangan 4 jild (juz)dan iborat hadislar to`plami islom olamidagi boshqa muhaddislar tuzgan hadis to`plamlari orasida eng ishonarli va mukaammaldir. Asar bir qancha xorijiy tillarga tarjima qilingan. Shu jumladan o`zbek tiliga tarjima qilinib, 1991-96-yillarda 4 jildda nashr etildi. Buxoriy yaratgan “ Al Adab al-Mufrad “ ( “ Adab durdonalari “) asari katta tarbiyaviy ahamiyatga molik Benazir asardir. 1322 hadis va xabar jamlangan bu asar Turkiya va Misrda bir necha marta chop etilgan. Uning o`zbekcha tarjimasi 1990-yilda Toshkentda nashr qilingan. Roviylarning kunyalariga bag`ishlangan “ Kitob akuna “ ( “ Kunyalar haqida kitob “) 1940-yilda Hindistonda chop etilgan. Buxoriyning “ At Ta`rix alkabiyr “ (“Katta tarix “) kitobi esa Turkiyada 9 jildda nashr qilingan. Asar qo`lyozmasining ba`zi qosmlari Haydarobod kutubxonasida saqlanadi. Buxoriy yaratgan “ Kitob alfavoid” (“ Foydali ashyolar haqida kitob “), “Al Jomi` alkabiyr” (“ Katta tayanch “), “ Xalq af`ol alibod” (“Alloh bandalari ishlarining tabiati “), “AlMusnad alkabiyr” (“ Katta tafsir”), “

¹ U.Uvatov. “O`zbekiston buyuk allomalar yurti” ., T.2020 . (10-12-13-betlar)

² B.Namozov.”Sharq allomalarining ilmiy-ma`naviy merosi” .O`quv qo`llanma. “Durdona nashriyoti” ., Buxoro-2022

Attafsir alkabiyr “ (“ Katta tafsir “), “Kitob alxiba” (“ Xayrehson haqida kitob “) va boshqa asarlarining ba’zilari bizgacha yetib kelmagan, ba’zilari jahonning turli mamlakatlari kutubxonalarida saqlanayotgani haqida ma’lumotlar bor. (8) Imom al-Buxoriyning “ Al- Jomi’ as-Sahih “ (Ishonarli to’plam) asari haqida so`z ketganda shuni aytish mumkinki, mazkur manba islom dini ta’limotida Qur’oni karimdan keying asosiy manba sifatida foydalaniladi. Imom al- Buxoriy “ Al-Jomi’ as-Sahih” kitobini 16 yilda yozib tugatib, unga 7275 tan ortiq sahih hadislarini boblarga ajratib tartibli ravishda jamladi. Imom Buxoriyning vafoti hijriy 256(milodiy 870) yil ramazon oyi kechasi, xufton namozidan keyin bo`ldi.

Imom al-Buxoriy yodgorlik majmui- Samarqanddagi me’moriy yodgorlik, ziyoratgoh. Imom al-Buxoriy dafn etilgan Chelak tumani Hartang qishlog’idagi qabriston musulmon axlining eng tabarruk va aziz ziyoratgohlaridan bo`lib kelgan. XXVI asrda Imom al-Buxoriy qabri ustiga kichkinagina maqbara, yoniga masjid qurilib, hovlisiga bir necha tup chinor ekilgan. Lekin sho`ro tuzimi davridagi dahriylik siyosati tufayli bu maskan qarovsiz ahvolga tushib qolgan. O`zbekiston mustaqillikka erishganidan so`ng Imom al-Buxoriy kabi butun umrini iymon va e’tiqod, ilm-ma’rifat, diyonat yo`lida baxshida etgan ulug’ zotlar xotiralarini e’zozlash, ular nomlari bilan bog’liq joylarni obodonlashtirishga alohida e’tibor berila boshlandi. O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamzsining 1997-yil 29-apreldagi qarori asosida allomaning maqbarasi o`rnida maxsus yodgorlik majmui barpo etildi. Bu yodgorlik majmui O`zbekiston Respublikasi birinchi prezidenti Islom Karimov rahbarligida yaratilgan loyiha asosida Samarqand, Buxoro, Xiva, Toshkent, Andijon, Namangan,

Qo`qon, Shahrisabz xalq ustalari tomonidan 1998-yilda qurildi. Imom al- Buxoriy majmuasi maqbara, jom`e masjid, muzey, ayvonlar, favvoralar va hovuz joylashgan hovlidan tashkil topgan. Ziyoratgohga kirish darvozasi milliy yog`och o`ymakorligi san`ati durdonasi bo`lib uning peshtoqiga kufiy hamda suls xatida Qur`oni karim oyatlari bitilgan. Imom al-Buxoriy maqbarasi murabba shaklida milliy arxitekrura an`analariga xos tarzda qurilgan. O`lchami 9x9 metr, balandligi 17,6 metrga teng. Eksteryeri Erondan keltirilgan oneks toshi bilan bezatilgan binoga Qur`oni karim oyatlari va hadislar yozilgan koshinlar takrorlanmas husn bag`ishlaydi. Maqbara interyeri ham naqshlar bilan ziynatlangan bo`lib, bu yerda ham oyat-u hadislar bitilgan. Ulug` alloma qabr toshining bosh tomoniga “ Har bir nafs o`limni topguchidir “ deb yozilgan. Oyoq tomonida “ Boqiylik yolg`iz Allohga xosdir “ degan yozuv. Chap qo`l tomonida “ Alloh xursand qiladi bir kishi , u bizdan biron narsa eshitgan bo`lsa , shu holatda yetkazgan bo`lsa , ko`p yetkazilgan kishilar eshitgandan ko`ra saqlaguvchiroqdir ” degan bitikni ko`rasiz. O`ng qo`l tomoniga Hashr sur`asining 7-oyati va “ Payg`ambar o`zi sizga ato etgan narsani olinglar, u zot sizlarni qaytargan narsadan qaytinglar va Allohdan qo`rqinglar, albatta Allohning jazosi qattiqdir “ deb yozilgan. Majmua masjidiga kiraverishdagi katta ravoqning ustki qismiga kufiy xatida Ixlos surasi , suls yozuvida Mo`minun surasining birinchidan to`rtinchiga qadar oyatlari bitilgan. Masjid ichki hovlining chap tomonida, maydoni 786 kv.km . Ayvonlarning umumiy maydoni 214 kv.km. Masjidda bir vaqtning o`zida 1500 kishi namoz o`qishi mumkin. Masjidga uch eshik orqali kirilib, ularga ham Qur`oni karim oyatlari yozilgan. Shuningdek, majmua hovlisidagi 5 ta chinor daraxti va ularning tagidagi hovuz ham qiziq tarixga ega. Bu daraxtlar XVI asrda Buxoro xoni Abdullaxon tomonidan ekilgan . Hozirda chinorlar salkam 600 yoshda ekanligi mutaxassislar tomonidan ta`kidlanmoqda. Majmuada joylashgan muzey tarixi ham alohida ahamiyatga ega. Mamlakatimizning birinchi Prezidenti tashabbusi bilan obod etilgan ziyoratgohdagi muzeyda eng asl, tengsiz mo`jiza bo`lmish Qur`oni karimning turli davlat rahbarlari hamda hukumat rahbarlari tomonidan sovg`a qilingan bir necha nusxalari saqlanmoqda. U yerdagi tengsiz mo`jizalar orasida yana bir nodir me`ros bor. Birinchi Prezidentimizga Makkayi Mukarramada Saudiya Arabistoni qiroli Fahd ibn Abdulaziz tomonidan sovg`a qilingan kisva- Ka`ba qoplamasi hisoblanadi. Imom al- Buxoriy majmuasi yaqinidan, O`zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Karimov 2008-yil, 23-maydagi qaroriga asosan barpo etilgan Imom al-Buxoriy Xalqaro markazi joylashgan. Imom al-Buxoriy yodgorlik majmuasi, yurtimizda oxirgi vaqtlarda barpo etilgan shu turdagi inshootlarning eng katta va noyoblaridan biri hisoblanadi.

O`zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2017-yil 14-15-aprel kunlari Samarqand viloyatiga tashrifi davomida Imom Buxoriy majmuasi hududida xalqaro tajribani o`rgangan holda xalqaro ilmiy markaz qurilishi bo`yicha

topshiriq berilgan edi. Shu munosabat bilan majmuaga tutash hududdan 5,8 gektar yer maydoni ochilib, ilmiy markaz qarshisida 3ta uch qavatli turar jopy qurilishi uchun ajratib berildi. Prezidentimizning 17-18- mart kunlari Samarqand viloyatiga tashrifi davomida bergan topshirig`i bilan Imom Buxoriy majmuasi qayta qurish loyiha-taklifi va Xartang qishlog`ining bosh reja-loyihasi ma`qullandi. Xalqaro ilmiy markaz qurilishining umumiy loyiha qiymati 122 mlrd. So`mni tashkil etib, bugungi kunda qurilish ishlari tuggalanish arafasida.

Xulosa o`rnida aytish lozimgi Samarqand shahrida joylashgan Imom Buxoriy yodgorlik majmuasi nafaqat viloyat turizmida balki, vatanimiz turizmida ham o`zining alohida o`niga egan yodgorlik hisoblanadi. “ Imom al-Buxoriyning mo`tabar hokini ziyorat qilish sharafiga muyassar bo`lgann mo`min- musulmonlar tom ma`noda baxtiyordirlar “ degan edi Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov. Bu mo`tabar maskanning butun dunyo musulmonlarining muqaddas ziyoratgohiga aylanishi buyuk muhaddis Imom al-Buxoriyga bo`lgan yuksak ehtirom namunasi desak adashmagan bo`lamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Samarqand viloyati madaniy meros obyektlari ro`yxati .
2. O`zMe. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil.
3. O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. Toshkent sh,1997-yil 29-aprel, 217-son.
4. “Ma`naviyat yulduzlari” “Abdulla Qodiriy “ Xalq merosi nashriyoti , T-1999.
5. U.Uvvatov. “O`zbekiston buyuk allomalar yurti” ., T.2020 . (10-12-13-betlar)
6. B.Namozov.”Sharq allomalarining ilmiy-ma`naviy merosi” .O`quv qo`llanma. “Durdona nashriyoti” ., Buxoro-2022.
7. “Al-adab,al-mufrat” Imom al-Buxoriy .
8. “Xalq so`zi “ gazetasi .2018-yil 18-iyun.
9. O. Muhammad . “ Rabboniy ulamolar “ .”Imom Buxoriy xalqaro ilmiy – tadqiqot markazi “nashriyoti . Samarqand -2020.
10. O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Din ishlari bo`yicha qo`mitasining 6864-sonli xulosasi asosida tayyorlangan videorolik.